

Skratky v ruskej a slovenskej lingvistike

CHOVANEC, Marek: *Skratky ako odraz sociokultúrnych procesov (rusko-slovenské porovnávanie)*. Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2015. 157 s. ISBN 978-80-555-1428-4.

Darina Antoňáková

Inštitút rusistiky, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove
darina.antonakova@unipo.sk

V lingvistike existujú rôzne spôsoby obohacovania slovnej zásoby. Abreviácia je jedným z nich. Jej začiatky a rozvoj ako produktívneho spôsobu slovotvorby v ruskom jazyku siahajú k revolučnému obdobiu a vzniku sovietskej štátnosti. Od polovice 20. storočia aktivizáciu skratiek a skratkových slov pozorujeme vo všetkých knižných štýloch.

Monografia Mareka Chovanca ponúka komplexný pohľad na problematiku abreviácie v porovnávacom rusko-slovenskom pláne. Ak hovoríme o komplexnosti, tak máme na mysli fakt, že autor venuje pozornosť nielen samotnému spôsobu vzniku skratiek, ich typom, klasifikácii, ale aj situáciám a prebiehajúcim spoločenským procesom, ktoré vystupujú ako extralingválny faktor ich vzniku, vývinu a fungovania. Autor si všíma aj štylistický príznak skratiek a všetky svoje tvrdenia a postrehy dokumentuje na príkladoch ruskej a slovenskej publicistiky. Svoju pozornosť venuje periodikám zameraným na oblasť ekonomiky a politiky.

Problematika skratiek je jednou z aktuálnych tém nielen súčasnej ruskej lingvistiky, preto oceňujeme fakt, že sa jej autor venuje v širších súvislostiach. Chceme vyzdvihnúť dobre premyslenú logickú štruktúru monografie, vizuálnu podobu textu, jeho členenie, bohatý dokladový materiál, lexikálno-morfologickú a štylistickú charakteristiku jednotlivých skratiek a skratkových slov, komentár autora, zameraný na slovotvorné procesy či adaptáciu skratiek v ruskom a slovenskom jazyku. Keďže je monografia napísaná v slovenskom jazyku a v porovnávacom rusko-slovenskom pláne, má široké využitie nielen v akademickom prostredí, kde hovoríme o študentoch pedagogického, kulturologického a prekladateľského profilu, o vysokoškolských učiteľoch, ale aj medzi odborníkmi z iných oblastí, ktorí pracujú vo výchovno-vzdelávacom procese, mediálnej sfére a všade tam, kde jazyk a reč sú pracovným nástrojom.

Oceňujeme všestranné a v zhutnenej podobe prezentované teoretické východiská spracovania danej témy v porovnávacom pláne. Autor vyčleňuje a charakterizuje pojmový aparát kognitívnej lingvistiky, pretože je nevyhnutný na pochopenie procesu abreviácie ako slovotvorby, jej vývinu a fungovania. V monografii sú výstižne definované základné pojmy v súlade s terminologickým aparátom V. A. Maslovej, ktorá vo svojich prácach venovaných tejto oblasti výskumu využíva známe modely konceptov, ktoré v ruskej lingvistike boli rozpracované Ju. S. Stepanovom, Je. S. Kubriakovou, V. B. Kasevičom a V. N. Telijou. Uvádzané pojmy sú teda výsledkom kolektívneho výskumu kognitívnej lingvistiky. Reč je o nasledujúcich pojmoch: kognícia, kognitívna báza, koncept, konceptosféra, individuálny kognitívny priestor, kolektívny kognitívny priestor, konceptualizácia, jazykový obraz sveta, národný kultúrny priestor.

V monografii sa pozornosť venuje aj lingvokulturológii a sociolingvistike ako faktorom podmieňujúcim vznik a fungovanie skratiek a skratkových slov. Lingvokulturológia ako nový lingvistický smer sa formuje v 90. rokoch 20. storočia, pričom vychádza z kulturológie ako špecifickej oblasti teoretického výskumu kultúry, ktorá štatút samostatnej vednej oblasti získala až v polovici 20. storočia. Autor svoju pozornosť sústreďuje aj na sociolingvistiku ako oblasť jazykovedy, ktorá skúma vzťah jazyka a spoločnosti, spoločenské podmienky

jazykovej komunikácie. Ako samostatná vedná disciplína sa sformovala v druhej polovici 50. rokov 20. storočia. Je to disciplína, ktorá je spätá s psycholingvistikou a etnolingvistikou.

Keďže reč je o pomerne mladých vedných disciplínach, bolo potrebné uviesť a charakterizovať pojmy, ktorými dané vedné oblasti operujú. Vychádzajúc z uvedeného sa v monografii definujú ustálené pojmy, ktoré bezprostredne súvisia s riešenou problematikou a rozširujú filologický obzor všetkých záujemcov o danú oblasť poznania. Autor vydeľuje takéto základné pojmy: lakúny, informačné pozadie, precedentné fenomény, precedentné situácie, precedentné mená, precedentné výpovede, precedentné texty, jazykové spoločenstvo, rodný jazyk, jazykový kód, sociálno-komunikatívny systém, prepnutie kódov, komunikatívna situácia. V súvislosti s problematikou používania skratiek a skratkových slov v ruskej a slovenskej publicistike autor zdôrazňuje jej informačnú, apelačnú a hodnotiacu funkciu.

Nosnou časťou monografie je všestranná charakteristika a klasifikácia skratiek a skratkových slov v ruskom a slovenskom jazyku. Autor uvádza delenie skratiek a ich typy z rôznych hľadísk: z hľadiska pôvodu, zloženosti a spôsobu tvorby. Monografia dokumentuje klasifikáciu skratiek autormi ruskej a slovenskej proveniencie (Švedovová, Alexejev, Kasatkin, Lekant, Šanskij, Horecký, Findra, Ološtiak, Furdík, Gavurová a iní). Každý typ abreviácie je doplnený príkladom a spôsobom výslovnosti, čo je veľmi dôležité, hlavne v ústnych výpovediach ľudí takých profesií, kde vysoká kultúra hovoreného slova je nevyhnutnosťou. Monografia M. Chovanca je veľkým prínosom hlavne pre študentov prekladateľského odboru, pretože práve oni pri preklade odborných textov najčastejšie prichádzajú do styku s rôznymi skratkami, ktoré je potrebné správne dešifrovať vo východiskovom jazyku a správne previesť do cieľového jazyka. Je potrebné zdôrazniť aj fakt, že v monografii sa okrem správneho dešifrovania významu skratky uvádza aj správna výslovnosť. V rámci príkladov slovenského jazyka môžeme uviesť značkové slovo ZDŠ – zédeška, iniciálovú značku BEZ – Bratislavské elektrotechnické závody, iniciálové skratky SDĽ (es-de-el') – Strana demokratickej ľavice a SNS (es-en-es) – Slovenská národná strana, skratkové slová iniciálové SEUK (s'uk) – Slovenský ľudový umelecký kolektív a PULS (pul's) – Poddukelský umelecký ľudový súbor, skratkové slovo vlastné NADAS utvorené zo začiatočných častí východiskového viacslovného pomenovania – Nakladateľstvo dopravy a spojov, slabičnú skratku REMPO – remeselnícke potreby, skratkové slovo Slovnaft – slovenská nafta a pod. V ruskom jazyku môžeme ako príklad uviesť iniciálové skratky: VVS (ve-ve-es) (BBC) – военно-воздушные силы (vzdušné sily), ДТП (de-te-pe) ДТП – дорожно-транспортное происшествие (dopravná nehoda); skratkové slová: генирeктор (гендиректор) – генеральный директор (generálny riaditeľ), Газпром (Газпром) – газовая промышленность (plynárenský priemysel); завуч (завуч) – заведующий учебным заведением (riaditeľ školského zariadenia) a pod.

V monografii sa pozornosť venuje aj problematike skloňovania skratiek v oboch jazykoch, pričom autor zdôrazňuje, že v slovenskom jazyku ide o používanie v hovorovom štýle a v ruštine takýto jav má skôr stylisticky neutrálny charakter. Zaujímavou časťou práce je kapitola o skratkách ako o súčasti slovotvornej hry, s ktorou sa najčastejšie stretávame v publicistickom štýle. V tomto prípade je veľmi dôležité správne dešifrovať význam slova, súčasťou ktorého je aj iniciálová skratka, ktorá sa obyčajne graficky vydeľuje. Takýmto spôsobom často vznikajú grafické okazionalizmy. Ako príklad autor uvádza názov článku, ktorý informuje o protirečivých vystúpeniach na tému protiraketovej obrany bývalého amerického prezidenta a ministra obrany: „Странный ПРОкол Буша и Гейтса“. Okazionalne slovo ПРОкол v sebe kumuluje prvotný hovorový význam slova „прокол“ (prokol) – „neúspech, nezdar, chyba, nedostatok, omyl“ a zároveň iniciálovú skratku ПРО (PRO) – „противоракетная оборона“ (protiraketová obrana).

Chceme podotknúť, že jazyková hra ako fenomén publicistiky si vyžaduje nielen skúseného publicistu, ktorý má zmysel pre jazykovú normu a výrazové možnosti jazyka, ale aj

vzdelaného a zorientovaného čitateľa s bohatou slovnou zásobou, ktorý dokáže pochopiť narážky, výsmech či žartovno-ironický náboj výpovede. V opačnom prípade by v podobných slovách hľadal nižšie hovorové alebo žargónové slová, argotizmy alebo dialektizmy, čo by mohlo úplne zmeniť charakter výpovede smerom k obraznosti, expresívnosti a štýlu.

Záverom chceme povedať, že monografická práca M. Chovanca ponúka ucelený pohľad na problematiku abreviácie v ruskom a slovenskom kultúrnom prostredí a je len na každom z čitateľov, ako ju dokáže využiť vo svoj prospech.